

**GERMAN-ROMANIAN CULTURAL INSTITUTES AND ASSOCIATIONS IN THE
FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY¹**

**Irina Nastasă-Matei, PhD, Postdoctoral Researcher, "Petru Maior" University of Tîrgu
Mureş**

Abstract: *The relationship with Germany was particularly important for the establishment of Romania as a state, for its state-building and modernization throughout the 19th and the first half of the 20th century. At political level, the links between the two countries were fairly consistent during this period - with ups and downs due to the international political context and Romania's political options from one time or another -, while at the cultural level the German model - together with the French one - was the milestone for the development of the Romanian culture and Romania's cultural institutions.*

Moreover, during the first decades of the 20th century – particularly after the end of World War I -, in an attempt to find solutions to avoid future such conflicts, with catastrophic results, a system of international cultural organizations, from Europe and United States, was established. Driven by the attempts of international cooperation at cultural and academic level, close cultural ties will arise now across borders, in the form of cultural bilateral agreements and the establishment of cultural institutions.

In this context, at the end of the 19th century and the first half of the 20th century, a system of German-Romanian cultural institutions was established. This system was fragile until the 30s, but became very well represented after Hitler's coming to power in Germany. Thus, during the 4th and the 5th decade of the past century, several Romanian-German cultural institutions – Nazi-style and with propaganda purposes - will arise.

Keywords: *cultural cooperation; German-Romanian relations; cultural institutes; Nazi Germany; propaganda.*

Relația cu Germania a fost deosebit de importantă pentru formarea României ca stat, consolidarea și modernizarea ei de-a lungul veacului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX. Iar asta nu doar la nivel politic, unde legăturile dintre cele două țări au fost în această perioadă destul de consistente – desigur, cu suișuri și coborâșuri datorate contextului politic internațional și opțiunilor politice românești dintr-un moment sau altul –, ci și la nivel cultural, modelul german – alături de cel francez - reprezentând unul din punctele de reper pentru dezvoltarea culturii și a instituțiilor de cultură române.

În plus, mai ales din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, un număr tot mai mare de tineri din România aleg să plece la studii în Occident, din mai multe rațiuni: nevoia tot mai acută de specialiști în diverse domenii tehnice și administrative, purtătoare ale modernității, care nu aveau unde să se formeze decât în străinătate; dezvoltarea unei rețele universitare încă rudimentară, care presupunea racordarea la modelele din Vest; necesitățile specifice unui stat tânăr, în care liberalismul promovat solicita un corp funcționăresc adaptat evoluțiilor rapide și în acord cu lumea din afară, funcționari atestați printr-o diplomă universitară care să le certifice competențele într-un domeniu sau altul. În acest context, pentru anumite categorii ale

¹Cercetarea pentru această lucrare a fost finanțată de către Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane prin proiectul „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”: POSDRU/159/1.5/S/133652.

societății românești, plecarea la studii în străinătate a devenit o condiție *sine qua non* pentru dobândirea unui statut social elevat și a unei funcții în stat.

Cea mai mare parte dintre tinerii din România s-au îndreptat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale veacului următor preponderent către universitățile franceze și germane, preferând să urmeze cursurile unor universități din țări care beneficiau de o „cultură mare” și care promovau un model cultural demn de a fi importat într-un stat nou format precum România. Dincolo de calitatea studiului, importantă era și rezonanța instituției care acorda diploma. Acesta este și motivul pentru care studenții români preferau universitățile mari, foarte celebre. Prin urmare, putem afirma că elita românească modernă s-a format fie pe băncile universităților franceze, fie ale celor germane.

Pe de altă parte, în primele decade ale secolului XX – mai ales după sfârșitul primului război mondial –, în încercarea de a găsi soluții, pe tărâm cultural, pentru evitarea unor viitoare conflicte de acest fel, cu rezultate catastrofale, a fost instituit un sistem de organizații culturale internaționale care cuprindeau de regulă țările Europei și Statele Unite ale Americii. Impulsionate de încercările de cooperare internațională la nivel cultural și academic, acum vor lua naștere și strânse legături culturale între diverse state, având drept formă de expresie încheierea unor acorduri culturale bilaterale și înființarea unor instituții de cultură.

În acest context se dezvoltă, la sfârșitul veacului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului XX, sistemul de institute și asociații culturale româno-germane.

Prima instituție românească din spațiul german a fost Institutul de Limba Română (*Institut für Rumänische Sprache*), înființat în 1893 la Leipzig de profesorul Gustav Weigand², cu sprijin din partea regelui Carol I. De la sfârșitul secolului al XIX-lea și până în anii '30, aceasta a fost cea mai importantă instituție de promovare a limbii și culturii române în Germania³. Dintre lingviștii români importanți au studiat aici Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Pericle Papahagi, Iosif Popovici sau Constantin Lacea. Din 1930, director al acestui institut a fost Martin Block⁴, alt lingvist german care a jucat un rol marcant în promovarea limbii și civilizației românești⁵. Institutul de Limba Română și-a continuat cu succes activitatea de-a lungul primei jumătăți a veacului XX, aparținând – din 1926 – de Universitatea din Leipzig, instituția de învățământ superior germană care atrăgea, cu excepția Universității din Berlin, cel mai mare număr de studenți de la noi.

Primele două decade ale secolului trecut au reprezentat însă o perioadă de stagnare în privința colaborării culturale dintre cele două țări. Dacă înainte de primul război mondial mai existau intelectuali români atașați de Germania și de modelul cultural promovat de aceasta⁶ - deși opinia publică românească era în genere filo-franceză - după conflația Germania a

² Gustav Weigand (1860-1930) a fost un lingvist german specializat în limbi balcanice, cu precădere română și aromână. În 1888 și-a susținut la Leipzig teza de doctorat cu titlul *Limba vlahilor din Olimp*, iar în 1892 și-a obținut abilitarea cu lucrarea *Vlaho-meglenii. O cercetare etnografică-filologică*. În 1908 a publicat un *Atlas lingvistic al regiunii daco-române*, prima lucrare de acest fel. În 1892 a fost ales membru al Academiei Române, fiind de altfel în bune relații cu filologii români, îndeosebi cu Al. Philippide.

³ Pentru mai multe vezi Klaus Bochmann, *Rumänische Studien in Leipzig* în „Südosteuropa Mitteilungen“, München, nr. 1, 1994, p.53-59; Klaus Bochmann, Sabine Krause (coord.), *100 Jahre Rumänistik an der Universität Leipzig. Beiträge des wissenschaftlichen Kolloquiums vom 22. und 23. Oktober 1993 an der Universität Leipzig*, Bd. 3, München, Südosteuropa-Gesellschaft, 1996.

⁴ Martin Block a fost un lingvist german, studentul lui Gustav Weigand. Și-a dat doctoratul la Leipzig în 1923 cu o teză despre cultura materială a romilor din România, iar în 1936 abilitarea cu lucrarea *Țigani. Viața și sufletul lor*. Vezi biografia detaliată a lui Block, realizată de Joachim S. Hohmann: „Auch der andere sagt uns, wer wir sind“. *Leben und Arbeiten Martin Blocks*, în Martin Block, *Die materielle Kultur der rumänischen Zigeuner*, Joachim S. Hohmann (ed.), Frankfurt am Main, 1991.

⁵ *Arhivele Naționale Istorice Centrale București* (în continuare ANIC București), *Ministerul Educației Naționale. Direcția Învățământ Superior*, dos. 537/1935, f.57-58.

⁶ Vezi Lucian Boia, *Germanofilia. Elita intelectuală românească în anii primului război mondial*, București, Humanitas, 2010.

încetat să mai fie „frecventabilă” politic sau cultural. Imediat după 1918, manifestarea atașamentului față de această țară în spațiul românesc a devenit aproape tabu⁷. De asemenea, numărul tinerilor din România la studii în Germania s-a diminuat vizibil, iar atitudinea intelectualilor, oamenilor politici și autorităților române era ostilă acestui stat. Bunăoară, Nicolae Iorga considera la puțini ani de la sfârșitul războiului că a merge la studii în Germania este un fel de „umilință” adusă României⁸, iar în termeni asemănători s-au exprimat Sextil Pușcariu, C. Rădulescu-Motru ș.a.

Relațiile dintre România și Germania s-au mai redresat către mijlocul anilor ‘20, în contextul ameliorării imaginii acesteia din urmă pe plan extern: ea își va asuma datoriile de război și va dovedi că respectă obligațiile impuse de statele învingătoare. În plus, instaurarea Republicii de la Weimar și implicarea acesteia în organismele internaționale care aveau ca scop păstrarea păcii – Liga Națiunilor – a determinat ieșirea Germaniei din izolarea de după război și reînnoarea relațiilor cu celelalte state. Reluarea schimburilor economice dintre statul român și cel german s-a datorat și unei politici economice orientate tot mai mult către țările din sudul și estul Europei, Germania devenind un important importator de cereale și de alte produse agricole din această regiune⁹. Astfel, în 1930 Germania a semnat o înțelegere comercială, iar în 1931 un tratat economic preferențial cu România¹⁰.

Tot o înțelegere de ordin economic va sta la baza intensificării relațiilor culturale și a schimbului de studenți dintre cele două țări: este vorba de acordul economic din 1935, care prevedea recunoașterea diplomelor și acordarea de către statul german a unor subvenții valutare pentru 650 de tineri din România¹¹. A urmat apoi o apropiere politică dictată de evoluțiile pe plan intern, de contextul internațional și de interesele reciproce ale celor două state, un impuls în acest sens constituindu-l radicalizarea unei părți din populația României către extrema dreaptă, iar apoi instaurarea, la 14 septembrie 1940, a statului național-legionar. Toate aceste evoluții din plan economic și politic s-au reflectat în relațiile culturale și academice dintre cele două state, fiind evidente în dinamica dezvoltării, de-a lungul deceniilor 4 și 5 ale secolului trecut, a unor instituții culturale româno-germane, majoritatea de factură nazistă.

Astfel, în 1932 a fost înființat un Seminar de Romanistică în cadrul Universității Friedrich-Wilhelm din Berlin, coordonat de lingvistul Ernst Gamillscheg¹². Seminarul a avut, în perioada celui de-al Treilea Reich, o activitate foarte intensă, chiar mai bogată decât Institutul de la Leipzig menționat mai sus. Influența lui a fost atât academică, cât și propagandistică, Gamillscheg fiind cunoscut atât pentru simpatia lui față de național-socialism, cât și pentru rolul jucat în promovarea în rândul tinerilor studenți și intelectuali români a extremei drepte. În cadrul Seminarului de la Berlin vor susține conferințe personalități culturale și politice românești precum Traian Bratu, Sextil Pușcariu, Dimitrie

⁷ Lucian Boia, *Germanofili. Elita intelectuală românească în anii primului război mondial*, București, Humanitas, 2010.

⁸ N. Iorga, *Corespondență*, II, Ecaterina Vaum (ed.), București, Edit. Minerva, 1986, p.195-196.

⁹ Constantin Buchet, *România și republica de la Weimar 1919-1933. Economie, diplomatie și geopolitică*, București, Edit. ALL, 2001, p.12-16. Vezi și Hans-Paul Höpfner, *Deutsche Südosteuropapolitik der Weimarer Republik*, Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 1983.

¹⁰ Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, Iași, Polirom, 2003, p.16.

¹¹ *Politisches Archiv des Auswärtigen Amts Berlin* (în continuare *Politisches Archiv Berlin*), Fond Bukarest, dos. 140; ANIC, *Ministerul Învățământului, Direcția Învățământului Superior*, dos. 801/1938, f.38.

¹² Ernst Gamillscheg a fost un filolog și romanist german de origine austriacă. La seminarul său de filologie romanică de la Universitatea din Berlin participau la sfârșitul anilor 30 tineri din România cu simpatii național-socialiste sau legionare, precum D.C. Amzăr, Ovidiu Papadima, Ștefan Teodorescu ș.a. În 1939 a înființat un cerc de studii româno-german pe lângă seminarul său, iar din 1940 a deținut funcția de director al Institutului German pentru Știință din București, instituție de propagandă național-socialistă. A fost vicepreședinte al Societății româno-germane din Berlin, înființate în 1943. Vezi *Arhiva CNSAS, Fond Documentar*, dos. I-258804; *Universitätsarchiv Tübingen*, dos. 185/151.

Gusti, Octavian Goga, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, George Brătianu, Gala Galaction, Al. Tzigara Samurçaș, Ioan Lupaș, Virgil Madgearu etc¹³. Seminarul coordonat de Gamillscheg va fi frecventat în perioada 1933-1944 de numeroși studenți români aflați la Berlin, unii dintre ei legionari notorii¹⁴.

O instituție având ca scop principal predarea limbii germane, organizarea de conferințe, dar și schimbul de studenți și organizarea unor excursii de studii va fi *Asociația Academică Româno-Germană*, înființată la 21 noiembrie 1935 la București de către medicul Ion Dan Temeliescu, fost student la Universitatea din Leipzig, și susținută, printre alții, și de Martin Block. Se pare că această asociație funcționa și ea conform principiilor naziste, din moment ce în statului ei era prevăzut faptul că „se compune din studenți și posesori de titluri academice, excepție făcând evreii”¹⁵! De altfel, acest lucru este confirmat și de activitatea instituției. În vara anului 1936, de exemplu, Asociația a organizat un schimb de studenți prin intermediul căruia 25 de tineri germani au vizitat România pe o perioadă de două luni, în vreme ce 25 de studenți români au fost trimiși, în același interval, în Reich. Pe lângă faptul că au avut ocazia să asiste la Jocurile Olimpice organizate în 1936 la Berlin, printre activitățile tinerilor români în Germania s-a numărat și participarea la cursuri de propagandă nazistă, care abordau subiecte precum lagărele de muncă, organizarea tineretului și a studențimii germane, măsuri pentru conservarea „sănătății poporului german” etc. Ca urmare, un student român participant la acest schimb se declara impresionat de tineretul nazist: „Am văzut cu cât succes a fost învățată o întreagă generație să-și iubească țara și să-și subordoneze țelurile în totalitate națiunii germane”. Pe de altă parte, atunci când studenții germani au venit în România, printre activități s-a numărat și vizita făcută lui Corneliu Zelea Codreanu în tabăra de la Carmen Sylva¹⁶!

În septembrie 1938 Ministerul de Externe german va înființa o filială a *Deutscher Akademischer Austauschdienst*¹⁷ la București, sub conducerea lui Karl Supprian¹⁸, ceea ce marca un nou pas în apropierea culturală și academică dintre Germania și România și, mai ales, ușura situația tinerilor români care doreau să plece la studii în Reich. Filiala din București a fost creată și ca reacție la activitatea bogată pe care o avea *Institut Français des Hautes Etudes* în România. Oficiul DAAD din București va avea, printre alte atribuții, pe aceea de a coordona schimburile de studenți, profesori, asistenți și practicanți între cele două țări, precum și schimbul de carte; gestionarea aplicațiilor pentru bursele Fundației Humboldt, ale Fundației Deutschland și ale altor stipendii oferite de statul german; organizarea de conferințe și congrese; coordonarea lectorilor germani din România și a celor români din Germania; organizarea colaborării dintre tineretul german și cel român; înființarea de asociații academice româno-germane; promovarea limbii germane etc. Funcționa de asemenea și ca birou de informații privind nu doar studiul în Reich, ci întreaga viață culturală de acolo¹⁹.

¹³ *Politisches Archiv Berlin*, Fond Kultur, dos. R64103.

¹⁴ Vezi Dumitru Cristian Amzăr, *Jurnal berlinez*, Dora Mezdrea și Dinu D. Amzăr (ed.), București, Edit. România Press, 2005.

¹⁵ *Politisches Archiv Berlin*, Fond Bukarest, dos. 142.

¹⁶ *Ibidem*, Fond Bukarest, dos. 141.

¹⁷ *Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD- Serviciul German de Schimb Academic)* – înființat în 1931 în locul mai vechiului *Akademischer Austauschdienst (AAD)*, care data din 1925 – este cea mai importantă instituție germană care are ca obiectiv finanțarea studiului și a cercetării studenților, intelectualilor și oamenilor de știință străini în Germania, precum și a studiului și cercetării cetățenilor germani în diverse țări ale lumii. DAAD-ul a fost instituția care a susținut financiar și instituțional – atât în perioada interbelică cât și după, fiind deosebit de activă și în ziua de azi - mulți tineri valoroși din mai toate țările lumii care s-au specializat în Germania.

¹⁸ Karl Supprian a fost din 1935 director al filialei din Barcelona, apoi a celei din București a DAAD. În 1944 a fost deportat în Rusia, unde a murit în închisoare.

¹⁹ *Politisches Archiv Berlin*, Fond Bukarest, dos. 142: Regulament pentru activitatea sucursalei DAAD în străinătate.

Desigur că au existat și instituții culturale româno-germane care au funcționat doar pe hârtie. Un asemenea exemplu l-a constituit *Institutul cultural româno-german*, înființat în 1935 și condus de germanistul Simion Mândrescu. Deși activitatea acestuia a fost aproape inexistentă, în 1938 s-a decis înființarea unui institut asemănător la München, pus sub conducerea lectorului român Virgil Tempeanu și a profesorului german Eduard Hartl. Institutul de la München era proiectat nu doar în scopuri academice și culturale, ci și propagandistice, pe fundalul ascensiunii extremei drepte în România: „Marea mișcare națională care are loc acum în România și care a luat o expresie eliberatoare în sensul revoluției național-socialiste și fasciste arată cât de necesar este ca în fruntea Institutului cultural germano-român să fie numită o personalitate marcantă din viața politică a Reich-ului”²⁰. Însă acest din urmă institut chiar că nu a avut nici un fel de activitate, în afara ședinței de constituire.

Relațiile culturale româno-germane au atins un punct culminant după 1940, odată cu instaurarea guvernării național-legionare și cu alinierea completă – economică și politică – a României la cel de-al Treilea Reich. Acest lucru a fost evident și în sporirea numărului de instituții de cultură româno-germane, precum și a finanțării acestora. În plus, activitatea lor de după 1940 a avut o și mai puternică componentă propagandistică.

Două au fost institutele culturale româno-germane semnificative din prima jumătate a deceniului cinci: *Institutul Cultural German de la București* și *Institutul Cultural Român de la Berlin*, ce s-au remarcat nu atât prin activitatea culturală propriu-zisă – capitol la care nu au excelat –, ci prin funcția ideologică și de propagandă cu care au fost investite.

Institutul Cultural German din București (*Deutsche Wissenschaftliche Institut in Bukarest*) a făcut parte dintr-o rețea extinsă de institute culturale germane înființate și susținute de statul german după 1940 „pentru a promova obiectivele expansioniste de politică externă ale Germaniei naziste”. Aceste institute au fost introduse în țările în care Germania avea interese strategice, politice și militare, și aveau menirea de a crea în rândul populației și al elitelor din țările respective simpatie față de cel de-al Treilea Reich, dar și de a pregăti astfel o viitoare colaborare, o viitoare racordare a acestor state la Germania²¹. Institutul din București a fost primul de acest fel, luând naștere la 6 aprilie 1940, dar până în 1944 se vor mai ivi asemenea institute și la Paris, Sofia, Budapesta, Belgrad, Copenhaga, Madrid, Atena, Bruxelles, Helsinki, Stockholm, Zagreb, Bratislava, Lisabona, Veneția și Tirana, pentru a le menționa în ordinea înființării lor. Acestea erau instituții-umbrelă: ele vor fi cele care vor gestiona de acum înainte activitatea institutelor de cercetare și a centrelor culturale deja existente, precum și activitatea catedrelor, lectoratelor și a filialelor DAAD din țările respective. Vor fi organizate în trei departamente: unul științific, care avea și menirea de a organiza activitățile institutului, unul de schimburi de studenți, și un al treilea care gestiona chestiunile de limbă²².

Directorii acestor institute au fost bine aleși, astfel încât să cunoască foarte bine țara respectivă și să aibă relații bune cu elita acesteia, dar să fie în același timp loiali intereselor noii Germanii și ideologiei naziste. La Institutul Cultural German din București director va fi același Ernst Gamillscheg, care va coordona și departamentul științific. De gestionarea departamentului privind schimburile academice și de studenți se va ocupa Karl Supprian.

Menirea Institutului era, printre altele, aceea de a „supraveghea” chestiunile de interes pentru Germania, de a crea o comunitate de cercetare și de lucru între oamenii de știință și de cultură germani și cei români, de a organiza schimburi de studenți între cele două țări, de a păstra un contact strâns cu personalitățile și cu studențimea din țara respectivă, fiind în același

²⁰*Ibidem*, Fond Kultur, dos. R61279.

²¹ Frank-Rutger Hausmann, „*Auch im Krieg schweigen die Musen nicht*”. *Die Deutschen Wissenschaftlichen Institute im Zweiten Weltkrieg*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2002, p.9.

²²*Ibidem*, p.25.

timp mereu la curent cu opiniile lor politice, mai ales cele privind Germania. Deși la inaugurarea Institutului din București Fritz von Twardowski – șeful departamentului cultural al Ministerului de Externe german – asigura că institutul nu avea „absolut nici o semnificație politică și nu urmărea alt scop de propagandă decât acela care izvorăște firesc, sănătos și trainic dintr-o mai bună cunoaștere reciprocă în domeniul cultural”²³, în fapt era în principal o instituție de propagandă, având ca principal scop să creeze simpatie pentru Germania nazistă și să determine apropierea pe toate planurile dintre România și cel de-al Treilea Reich: „pentru a atrage de partea germană elitele românești prin intermediul științei și al literaturii, artei, muzicii și culturii”²⁴.

Tot în 1940 (în urma decretului lege nr. 2756 din 16 august²⁵) a fost înființat *Institutul Român din Berlin*. Acesta venea pe filiera Școlilor Române de la Roma și de la Fontenay-aux-Roses, create la începutul deceniului trei pentru a întări relațiile culturale dintre România pe de o parte, Italia și Franța pe de altă parte, și pentru a încuraja formarea unei elite culturale românești de nivel european. Astfel, încă din 1937 se punea problema înființării unei instituții asemănătoare în capitala Germaniei²⁶. Institutul a fost fondat abia în 1940 și, deși va fi teoretic racordat rețelei Școlilor Române amintite mai sus, va funcționa mai degrabă ca un corespondent la Berlin al Institutului Cultural German din București, fiind în principal o instituție de propagandă românească.

Președinte al acestui institut a fost numit filologul Sextil Pușcariu, important om de cultură român, care își făcuse studiile în Germania și avea o bună relație cu personalitățile culturale din Reich, fiind în același timp un simpatizant al extremei drepte și membru în Senatul Legionar. El l-a numit ca director pe ginerele său, Grigore Manoilescu, care era fratele ministrului de externe Mihail Manoilescu, legionar convins, editor-șef al publicației „Buna Vestire”. Funcția de secretar-general va fi ocupată de Maximilian Hacman, profesor universitar din Cernăuți și amic cu Pușcariu încă de la începutul secolului, în 1918 cei doi, împreună cu alți bucovineni, înființând ziarul „Glasul Bucovinei. Organ de propagandă pentru unirea politică a Românilor de pretutindeni”. Ceilalți angajați au fost: Constantin Noica (asistent) și soția lui (secretară), Wilhelm Czell (asistent și traducător), Alex. Teodoreanu (asistent), Gh. Vinulescu (asistent, cu soția bibliotecară) ș.a.²⁷. Pușcariu și-ar fi dorit să îi aducă la institut ca lectori și pe câțiva tineri care studiaseră în Germania și care erau la rândul lor simpatizanți ai Legiunii, precum Emil Cioran, Alexandru Dima sau Ovidiu Papadima, dar nu a reușit fie din lipsă de fonduri, fie datorită refuzului autorităților române²⁸ care, după rebeliunea legionară din ianuarie 1941, nu au mai permis ca cei cunoscuți ca având simpatii legionare să mai ocupe funcții importante nici în România, nici în instituțiile românești din străinătate.

Obiectivul declarat al Institutului era acela „de a dezvolta o operă de propagandă științifică în favoarea României, de a ține legături cu instituțiile de cultură germană, de a organiza aici conferințe ale savanților români, precum și de a pune la dispoziția cercetătorilor germani material documentar asupra României”²⁹. Practic, ceea ce își propuseseră din start

²³ *Arhiva diplomatică a Ministerului de Externe Român* (în continuare *Arhiva MAE București*), Fond 71, Germania 1920-1944, vol. 140: Moschuna Sion, *Relațiunile româno-germane, 1920-1940*, Capitolul „Relațiuni culturale”, f.91.

²⁴ Frank-Rutger Hausmann, *Op. cit.*, p.68.

²⁵ Publicat în „Monitorul Oficial”, nr.189 din 17 august 1940. *Arhiva MAE București*, Fond 71, Germania 1920-1944, vol. 131, f.76.

²⁶ *Politisches Archiv Berlin*, Fond Kultur, dos. R60604.

²⁷ ANIC București, Ministerul Educației Naționale. Direcția Învățământ Superior, dos. 1075/1941, f.353-365.

²⁸ Pentru mai multe despre atașamentul lui Sextil Pușcariu față de Legiune, vezi Daniela Olărescu, *Sextil Pușcariu – președintele Institutului Român din Berlin: un subiect tabu?*, în „Revista Arhivelor”, an LXXXVI (2009), nr. 1, p.175-186.

²⁹ ANIC București, Ministerul Educației Naționale. Direcția Învățământ Superior, dos. 1075/1941, f.383-387.

autoritățile române atunci când au înființat acest institut a fost să contracareze propaganda maghiară, mai ales în ceea ce privește problema Transilvaniei și a minorităților de pe teritoriul ei. Nu e de mirare că evenimentele și conferințele organizate aici, la care erau invitați oficiali germani spre a fi câștigați pentru cauza României, aveau tematici precum continuitatea elementului românesc în Transilvania!³⁰ Încă de la fondarea lui, se decisese că acest Institut „nu va avea un caracter strict științific, ci va fi un centru de propagandă românească activă, având menirea să îndrume pe tinerii români în primul lor semestru de studii, să intre în intimă legătură cu națiunea germană și să pătrundă spiritul nou care o însuflețește”³¹.

Teoretic, studenții români din Germania ocupau un loc important în atribuțiile stabilimentului berlinez. Astfel, în raportul lui Sextil Pușcariu privind activitatea instituției din 1941, unul dintre punctele de interes îl constituia: „Studențimea divizată, dezorientată și lipsită de îndrumători. Vechile societăți studențești nu mai funcționează din cauza certurilor pentru posturile de conducere. Institutul i-a grupat în jurul său la Berlin”³². Practic, nu există dovezi ale vreunei activități a institutului în acest sens.

Spre deosebire de cele două institute maghiare de propagandă de la Berlin, care funcționau extrem de bine și a căror activitate trebuia Institutul Român din Berlin să o contracareze, funcționarea acestuia a fost una extrem de redusă, Pușcariu nereușind decât organizarea câtorva conferințe. Mai mult, datorită neregulilor legate de cheltuirea unor mari sume de bani, Institutul a fost cât pe ce să fie desființat în 1941³³. El va continua totuși să existe, în mod surprinzător, chiar și după august 1944.

În raportul său din mai 1941 privind activitatea Institutului Român din Berlin, Sextil Pușcariu scria că „va trebui înființată și o *Societate germano-română* la București și una *româno-germană* la Berlin, cum o au alte țări, și care ne va ajuta mult”³⁴. Iar aceste două instituții au fost într-adevăr fondate în anii următori. La 29 iulie 1942, Constantin Rădulescu-Motru, Gheorghe Brătianu și Nichifor Crainic au pus bazele *Societății germano-române* la București, iar la 10 mai 1943 s-a înființat la Berlin o altă *Societate germano-română*, în tandem cu cea din București. Președintele acesteia din urmă era același filolog Ernst Gamillscheg, vicepreședinte fiind ambasadorul Friedrich Wilhelm von der Schulenburg³⁵, iar printre membri numărându-se reprezentanții ministerelor germane responsabile pentru Educație, Propagandă și Afaceri Externe³⁶. Se știu puține despre activitatea acestor societăți. În cazul celei de la Berlin, semnificativ este faptul că din cadrul ei făceau parte numeroși economiști germani, ceea ce arată că la 1943, în contextul războiului, primau interesele economice ale Reichului în România. În plus, asemenea Institutului Român de aici, Societatea germano-română din Berlin susținea Mișcarea Legionară. Astfel, în ianuarie 1945 Institutul Român și Societatea germano-română din Berlin vor organiza o festivitate dedicată lui Corneliu Zelea Codreanu, eveniment la care vor lua parte, printre alții, Ernst Gamillscheg,

³⁰ *Arhiva MAE București*, Fond 71, Germania 1920-1944, vol. 131, f.340: conferință ținută de Sextil Pușcariu în iulie 1942, cu ocazia vizitei ministrului Educației, Bernhard Rust, a directorului secției culturale a Ministerului de Externe german, rectorului Universității din Berlin ș.a.

³¹ *ANIC București, Ministerul Educației Naționale. Direcția Învățământ Superior*, dos. 1075/1941, f.390-391.

³² *Ibidem*, f.326-333.

³³ Pentru mai multe vezi Irina Nastasa, *Sextil Pușcariu și Institutul Român din Germania*, în „Studia Universitatis Petru Maior”, *Historia*, 9, Târgu-Mureș, 2009, p.217-247.

³⁴ *ANIC București, Ministerul Educației Naționale. Direcția Învățământ Superior*, dos. 1075/1941, f.326-333.

³⁵ Friedrich-Werner Graf von der Schulenburg s-a remarcat prin cariera sa diplomatică, începută în 1901 și încheiată abia în 1944, când va fi condamnat la moarte și executat datorită implicării sale în încercarea de asasinare a lui Hitler de la 20 iulie 1944. Înainte de primul război mondial a lucrat la consulatele germane din Barcelona, Lvov, Praga, Varșovia și Tbilisi. După încheierea conflagrației, perioadă în care a fost activ în armată, și-a reluat activitățile diplomatice, fiind trimis al Germaniei la Teheran și apoi la București, până în 1934, când a fost numit ambasador al Germaniei în Uniunea Sovietică. A jucat un rol important în elaborarea și semnarea pactului de neagresiune Ribbentrop-Molotov din 1939.

³⁶ Frank-Rutger Hausmann, *Op. cit.*, p.71.

Grigore Manoilescu – devenit între timp Ministru al Propagandei în guvernul legionar din exil – și Horia Sima³⁷.

Desigur că în acest moment – ianuarie 1945 – nici Institutul Român, nici Societatea germano-română din Berlin nu mai reprezentau în vreun fel statul român, care între timp schimbase taberele și negocia un armistițiu cu Aliații. Continuitatea acestor instituții la Berlin s-a datorat faptului că membrii lor – români dedicați, în genere, cauzei naziste – nu se mai puteau întoarce în țară fără a fi nevoiți să suporte repercursiuni politice teribile - cum s-a întâmplat, de altfel, în cazul unora. Cert este că, odată cu 23 august 1944, relațiile culturale româno-germane – iar odată cu acestea toate instituțiile aferente – au încetat să existe pentru o perioadă de timp destul de îndelungată, contextul internațional modificându-se radical.

³⁷*Politisches Archiv Berlin*, Fond Kultur, dos. R61408.